

Belgische Senaat Sénat de Belgique
Colloquium Colloque
De rechten van de slachtoffers
Stand van zaken en ontwikkelingen
La situation actuelle et l'évolution
des droits des victimes
22 – 6 – 2001

pag 22

De voorzitter. – Ik geef het woord aan de heer Damien Vandermeersch.
M. le président. – La parole est à M. Damien Vandermeersch.

De heer Damien Vandermeersch, onderzoeksrechter te Brussel en lector aan de UCL. – Gelet op de vertraging in het programma zal ik mij beperken tot een korte toespraak ter aanvulling van de uiteenzetting van de heer Decoux. Wij wilden spreken over verschillende aspecten van de positie van de onderzoeksrechter ten opzichte van de slachtoffers. Ik zal het vooral hebben over de nieuwe rechten die de wet-Franchimont aan de slachtoffers heeft toegekend en meer specifiek over hun weerslag in de praktijk.

Wat mij in de conclusies van de parlementaire onderzoekscommissie naar de vermoorde en vermiste kinderen bijzonder trof, waren de verklaringen van de slachtoffers dat het gerecht hen het dossier en alle verantwoordelijkheid afnam en hen behandelde als kinderen. Zij ervoeren de justitie als een zaak van specialisten die het dossier helemaal naar zich toe trokken.

Hoe kunnen de nieuw verworven rechten hier verandering in brengen?

Voor de magistraten komt de rechtspraak niet tot stand in één procesdag. Bovendien vraagt een mentaliteitsverandering

tijd. Wat wij ten onrechte "onze" dossiers noemen, zijn in de eerste plaats de dossiers van de rechtzoekenden, of dat nu slachtoffers zijn of inverdenkinggestelden. Dat is mijn grootste motivatie. Ik houd van mijn beroep omdat ik via mijn dossiers geconfronteerd wordt met het echte leven, de ervaringen en het leed van de rechtzoekenden.

Een eerste gevolg van de nieuwe rechten die de wet-Franchimont de burgerlijke partij toekent, is het toenemend aantal burgerlijke partijstellingen. Het is spijtig genoeg nog onvoldoende bekend dat men klacht moet indienen, zich burgerlijke partij moet stellen en bij de onderzoeksrechter moet gaan om de nieuwe rechten van de wet-Franchimont uit te oefenen. Veel slachtoffers hebben dit begrepen want het aantal burgerlijke partijstellingen in het begin en in de loop van het onderzoek stijgt. Zij wensen duidelijk van deze nieuwe rechten gebruik te maken. Het eerste recht dat wordt aangehaald, is het recht op inzage in het dossier. Hier stel ik vast dat de toestand nu weinig verschilt van vroeger. Zodra een partij zich direct bij een dossier betrokken voelt, vraagt zij toegang tot het dossier. Dat dit kan, is vrij algemeen bekend, hoewel veel slachtoffers nog niet precies weten welke demarches ze daarvoor moeten doen. Er werd gevreesd voor de reactie van de magistraten die immers zelf bang waren de dossiers in de openbaarheid zouden komen, dat hun onderzoek zou worden belemmerd en zelfs dat slachtoffers en inverdenkinggestelden het onderzoek zouden torpederen. Die vrees werd in de praktijk echter niet

pag 23

bewaarheid. De vraag van de burgerlijke partij wordt slechts uitzonderlijk afgewezen. Deze partij spoort eerder aan om het onderzoek tot een goed einde te brengen. Ten aanzien van de inverdenkinggestelden bestaat meer ongerustheid, hoewel de eerbied voor de rechten van de verdediging mij even essentieel lijkt voor de goede afwerking van het dossier. Wat is er dan veranderd? In de eerste plaats wordt de geheimhouding ten aanzien van de burgerlijke partij gerelativeerd. Men moet bepaalde zaken niet meer verbergen. Vroeger kon de onderzoeksrechter op eigen initiatief geen toegang verlenen tot het dossier. Nu dat wel mogelijk is, kan

hij gerust zeggen dat hij niets te verbergen heeft. De slachtoffers, de burgerlijke partijen, hebben hetzelfde gevoel. Ze kunnen het onderzoek op de voet volgen, het dossier in zekere zin opnieuw als "hun" dossier beschouwen, hun emoties beter verwerken en zij zullen minder het gevoel hebben dat ze een tweede maal het slachtoffer zijn.

Een tweede element dat mij in de praktijk getroffen heeft, is de objectiviteit van de burgerlijke partij bij het lezen van het dossier. Vaak gaven ze zich geen rekenschap van het werk dat moet worden verzet, maar nu zijn ze tevreden over de vooruitgang die er is en moedigen ze zowel de onderzoekers als de magistraten aan om door te zetten. Het werk gebeurt nog altijd in alle discretie, maar de burgerlijke partij eerbiedigt die discretie.

Dit maakt ook een meer gevatte dialoog met de burgerlijke partij en haar advocaat mogelijk. De heer Decoux wees op het belang van dit wederzijds vertrouwen. De onderzoeksrechter en de burgerlijke partij kunnen eindelijk het dossier bespreken met kennis van zaken, wat leidt tot een constructieve dialoog.

De inzage in het dossier leidt vaak tot bijkomende onderzoeksdaden. Ik ben altijd bereid in te gaan op een pertinente vraag van een burgerlijke partij of van een in verdenking gestelde. Dat kan het onderzoek alleen maar ten goede komen.

Ik kan professor Franchimont geruststellen. Ik heb er geen bezwaar tegen dat iemand, wanneer er geen verzet wordt aangetekend, binnen de vierentwintig uur inzake krijgt in zijn dossier. Dat bespaart de burgerlijke partij twee demarches. Eerst moet immers de burgerlijke partijstelling gebeuren en dan moet er inzage in het dossier worden gevraagd. Ik heb er niets op tegen dat deze twee demarches gelijktijdig gebeuren als het onderzoek sinds meer dan een maand loopt. De derde demarche is de consultatie van het dossier. Dat is niet altijd gemakkelijk, zeker wanneer de burgerlijke partij niet in hetzelfde gerechtelijk arrondissement woont. De onmiddellijke consultatie van het dossier zou dus een goede zaak zijn.

Ik ben veel optimistischer over de bijkomende

onderzoeksdaaden. In de huidige situatie kan de onderzoeksrechter, op voorstel van de burgerlijke partij of van de inverdenkinggestelde, gelijk welke bijkomende daad te stellen die hij opportuun acht.

In de loop van het onderzoek wordt vrij weinig gevraagd naar bijkomende onderzoeksdaaden. Men kan zich echter gemakkelijk voorstellen dat de burgerlijke partij zich op het

pag 24

einde van het onderzoek verzet tegen een buitenvervolginstelling en dan formeel bijkomende onderzoeksdaaden vraagt aan de onderzoeksrechter. Het gebeurt dat de onderzoeksrechter beslist hier niet op in te gaan en dat de burgerlijke partij in beroep gaat tegen deze beslissing. Er is een zeker parallellisme met de inverdenkinggestelden die "officieuze" vragen of suggesties richten tot de rechter, die daar vaak op ingaat.

Een andere punt van de hervorming betreft het afschrift van de verhoren. Iedereen heeft het recht een afschrift van zijn verhoor te vragen, wat een goede zaak is. Het geeft de burgerlijke partij de gelegenheid om de verklaringen nadien nog eens rustig na te lezen. Per brief of tijdens een nieuw verhoor kan dan nog iets worden rechtgezet. Bovendien staan de referenties van het dossier op dat afschrift. Met die referenties en met het afschrift kan de advocaat het dossier beter opvolgen en zijn cliënt beter raad geven. Niet alleen het slachtoffer moet worden ingelicht, ook de advocaat moet met kennis van zaken kunnen handelen.

Met betrekking tot de verhoren werd zo-even verwezen naar de wet betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. De verhoren van minderjarigen kunnen ook op video worden opgenomen.

Ik zal niet uitweiden over deze maatregel, die ik goedkeur, omdat ze een methode vastlegt die in veel arrondissementen al wordt toegepast.

Ik wil echter wijzen op de bijzonder moeilijke positie van het slachtoffer en vooral van het minderjarige slachtoffer dat een veel te grote verantwoordelijkheid moet dragen. De minderjarige, die misbruikt werd of die beweert misbruikt te zijn, is tegelijkertijd slachtoffer, eerste getuige en

hoofdgetuige en bovendien dikwijls ook aanklager omdat hij de enige getuige is. Dat is te veel. Het slachtoffer is getuige, maar het hele onderzoeksdossier mag niet op één getuigenis steunen.

Er zijn natuurlijk nog problemen. Een van de grootste moeilijkheden is de lezing van het dossier. Het is immers niet eenvoudig om de juridische taal te begrijpen, noch om zijn weg te vinden in het dossier.

Sommigen zullen hiertegen aanvoeren dat de advocaat het slachtoffer moet bijstaan of het dossier maar in de plaats van het slachtoffer moet lezen. Voor sommige dossiers volstaat één dag, maar voor andere dossiers moeten dagen zoniet weken worden uitgetrokken omdat ze zo lijvig zijn. Dat is onbetaalbaar. Veel burgerlijke partijen lezen zelf het dossier om die kosten niet te moeten dragen.

Het valt misschien te overwegen om de burgerlijke partijen een vertrouwenspersoon te laten kiezen. Die zou dan wel moeten worden aanvaard door de onderzoeksrechter om te voorkomen dat druk wordt uitgeoefend en om te beletten dat het dossier wordt ingekeken door personen van wie men aanvoelt dat ze andere bedoelingen hebben dan de betrokkene bij te staan.

De diensten voor slachtofferhulp staan de burgerlijke partij soms bij in het raadplegen van het dossier. Ze hebben daar echter niet de tijd voor als het een lijvig dossier is.

pag 25

Een van de bedoelingen van deze rechten was te zorgen voor een zeker evenwicht in de rechten van de in verdenkinggestelde en de burgerlijke partij.

Ik heb hierbij twee bedenkingen.

De eerste is dat dit evenwicht in het strafproces nooit worden gerealiseerd. We moeten eerlijk zijn tegenover de slachtoffers en hen zeggen dat hun woord – spijtig genoeg of misschien gelukkig, dat is een maatschappijkeuze – nooit dezelfde waarde heeft als dat van de in verdenkinggestelde. De twijfel speelt nooit in het voordeel van het slachtoffer of van de burgerlijke partij, maar in het voordeel van de in verdenkinggestelde. Het is belangrijk dat het slachtoffer dat

weet, want het kan hem een ontgoocheling besparen.

Het strafrecht heeft zijn grenzen. Ik zeg vaak dat voor de feitenrechter de twijfel een zekerheid is geworden, want twijfel impliceert vrijspraak. Dat is zeer hard voor het slachtoffer, want twijfel betekent niet dat het slachtoffer liegt.

Hiervan uitgaande heb ik mij afgevraagd of wij geen nieuwe onderzoeksmethodologie kunnen uitbouwen naar analogie van het vermoeden van onschuld. Het gerecht moet voortdurend bewust zijn dat er vergissingen mogelijk zijn en dat het, wanneer er nieuwe gegevens opduiken, te allen tijde een andere richting moet kunnen uitgaan, zolang de eindbeslissing nog niet is gevallen. Voor het slachtoffer zouden we een “vermoeden van slachtoffer” kunnen invoeren. Hoeveel slachtoffers hebben niet de indruk dat ze zelf in verdenking gesteld worden wanneer ze zich tot het gerecht wenden? Hoeveel keer wordt hen niet gevraagd om te bevestigen dat hun verklaring volledig met de waarheid strookt?

Waarom zouden we de woorden van het slachtoffer niet ernstig nemen tot het tegendeel bewezen is en de persoon effectief als een slachtoffer beschouwen? We moeten ervan uitgaan dat het slachtoffer echt een slachtoffer is. Dat is absoluut niet strijdig met het vermoeden van onschuld.

Integendeel, het zijn de twee zijden van de onpartijdigheid. Een politieman of magistraat mag niet oordelen; dat is de taak van de feitenrechter. Waarom zou men in geval van vrijspraak wegens twijfel niet aan de slachtoffers zeggen dat het gerecht misschien wel zijn beperkingen heeft, maar dat ze nog steeds als slachtoffers worden beschouwd?

Die nieuwe opvatting vereist een mentaliteitswijziging. Ze schaadt de onpartijdigheid hoegenaamd niet; er wordt geen enkel vooroordeel uitgesproken; er is integendeel een groter respect voor de partijen. Ik ben van oordeel dat het slachtoffer de beslissing van de rechter in die omstandigheden beter zal aanvaarden. Naar mijn bescheiden mening is het vonnis dat onlangs door het Hof van Assisen van Nijvel is geveld een goed voorbeeld van de strikte eerbiediging van alle partijen.

Misschien kan dit vonnis de gerechtelijke actoren en partijen